

УДК 347

Корольова О.А., студентка 1 курсу 7м групи**Науковий керівник: Примак В.Д., д.ю.н., професор кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права***(Державний торговельно-економічний університет, м. Київ, Україна)*

ОРГАНИ І ТКАНИНИ ЛЮДИНИ ЯК ОБ'ЄКТИ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН

На сьогодні сучасні можливості трансплантології вражають, а тому особливу цінність мають органи і тканини, що використовуються для трансплантації. Разом з тим, чинне цивільне законодавство України не містить належного регулювання правового режиму органів і тканин. Проблема полягає в тому, що на законодавчому рівні не вирішено питання віднесення органів і тканин до об'єктів цивільного права.

Не викликає сумніву, що до моменту відокремлення органи і тканини людини є частиною цілісного організму, а тому охороняються на підставі особистих немайнових прав, що забезпечують цілісність особи. Але з моменту відокремлення ці анатомічні матеріали втрачають свій зв'язок з донором і стають об'єктами матеріального світу.

На сучасному етапі розвитку цивілістичної доктрини відсутня єдина концепція теоретичного визначення місця органів і тканин в існуючій системі об'єктів цивільно-правового регулювання.

Цивільний кодекс України прямо не вказує, що органи, тканини або інші анатомічні матеріали є окремими об'єктами цивільних прав. Однак, ч. 3 ст. 290 Цивільного кодексу України встановлює, що фізична особа може дати письмову згоду на донорство її органів та інших анатомічних матеріалів на випадок своєї смерті або заборонити його [1]. Тобто, чинне цивільне законодавство передбачає можливість розпоряджатися своїми анатомічними матеріалами на випадок смерті. Крім того, в Україні відносини у сфері трансплантації регулюються спеціальним законодавством, зокрема Законом України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» [2], який регулює питання, що анатомічні матеріали використовуються виключно в медичних цілях за наявності медичних показань до застосування цього методу лікування та на підставі інформованої згоди з урахуванням принципів добровільності, анонімності, гуманності та інших норм цього законодавства.

Наведені вище міркування свідчать про те, що органи та тканини є специфічними об'єктами цивільних прав, а тому віднесення їх до речей в існуючій системі об'єктів цивільних прав, є некоректним. Пропозиція щодо поширення на органи і тканини правового режиму майна в його традиційному розумінні також є суперечливою, оскільки породжує низку неоднозначних і дискусійних аспектів. У цій ситуації необхідно виходити з позиції, що коло об'єктів цивільних прав не є незмінним [3, с. 64]. Тому органи і тканини та інші анатомічні матеріали, враховуючи їх специфіку, слід віднести до самостійних об'єктів цивільних прав, обмежених в обороті. Враховуючи значну соціальну цінність цих об'єктів, необхідно застосовувати спеціальний правовий режим органів і тканин, який буде враховувати їх специфіку.

Щодо аргументів проти поширення права власності на органи та тканини є те, що такі анатомічні матеріали не можуть бути об'єктами купівлі-продажу або інших комерційних відносин. Н.М. Квіт зазначає, що в даному випадку складно однозначно говорити про виникнення саме права власності у особи, від якої такий анатомічний матеріал походить. Тут важливо, наголосити, що важливо у цьому контексті пам'ятати про принцип заборони комерціалізації людського тіла та його частин, а право власності допускає також отримання вигоди із розпорядження об'єктами такого права, що в даному випадку має дискусійний характер [14, с. 52].

З огляду на це, правовий режим органів і тканин людини повинен відповідати щонайменше чотирьом вимогам:

1) *визнання особливого характеру та цінності анатомічних матеріалів людини.* Особливий характер цих матеріалів обумовлений тим, що джерелом їх походження, враховуючи сучасний стан трансплантаційної медицини, є переважно людина. Анатомічні матеріали людини не є випадковими речами, адже навіть у відокремленому від людського тіла стані їх природа є «людською», а призначення – стати частиною іншого людського організму з лікувальною метою. Тому органи та тканини можна розглядати як «життєво важливі активи», що мають особливу природу.

2) *визнання заборони на отримання прибутку та забезпечення некомерціалізації відносин у сфері трансплантації.* Незважаючи на те, що це питання є дискусійним у правовій доктрині, загальновизнані міжнародні стандарти у сфері регулювання трансплантаційних відносин є категоричними. Відтак, правовий режим використання органів і тканин повинен унеможливити їх комерційний обіг. Натомість, однією з ознак інституту власності є вільне розпорядження майном. В умовах ринкової економіки найбільш поширеними способами розпорядження речами, безперечно, є ті, що дозволяють отримати від них економічну вигоду або шляхом купівлі-продажу, або за допомогою інших правочинів. Тому поширення правового режиму власності на органи та тканини не корелюється з принципом заборони комерціалізації у сфері досліджуваних відносин.

3) *забезпечення правової визначеності.* Правове регулювання обігу анатомічних матеріалів має гарантувати правову визначеність. У цьому контексті вона є технічною або інструментальною вимогою, без якої жодне правове регулювання не буде відповідати меті, на яку воно спрямоване.

4) *забезпечення використання зазначених анатомічних матеріалів виключно з лікувальною метою, що передбачено законодавством про трансплантацію.* Повноваження щодо використання біоматеріалів людини мають бути обмежені, що пояснюється їх особливою природою. У сфері цивільного права трансплантати повинні використовуватися виключно з метою зміцнення здоров'я та застосовуватися для медичної терапії.

Таким чином, проведений аналіз дозволяє дійти висновку, що органи та тканини, слід віднести до самостійних об'єктів цивільних прав, обмежених в обороті. Враховуючи значну соціальну цінність цих об'єктів, питання визначення правового режиму органів і тканин є досить гострим і потребує вирішення в нормативному полі спеціального законодавства про трансплантацію. Важливо, щоб правовий режим органів і тканин, які використовуються для трансплантації, був диференційований залежно від їх джерела. Правовий режим органів і тканин, відокремлених від тіла людини, доцільно опосередковувати не через юридичну конструкцію власності, а через прийняття спеціального Закону України, який буде вже регулювати особливості прийняття рішень стосовно таких об'єктів.

Перелік посилань

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 14.11.2022).

2. Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині: Закон України від 17.05.2018 № 2427-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2427-19> (дата звернення: 14.11.2022).

3. Скрипник В.Л. Донорські органи як об'єкти цивільних правовідносин. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. Вип. 5. С. 62–67.

4. Квіт Н.М. Біологічний матеріал як об'єкт цивільних правовідносин щодо створення та використання біобанків в Україні. *Форум права*. 2019. Вип. 3. С. 48–57.